

**ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ****IDENTIFICATION OF SIGNS OF CORRUPTION CRIMINAL OFFENSES
AS A STRUCTURAL ELEMENT OF CRIMINALISTIC METHODIC FOR INVESTIGATION**

Шевчук В.М., д. ю. н., заслужений юрист України,
професор кафедри криміналістики

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблем виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень та початку досудового розслідування як самостійного структурного елементу криміналістичної методики розслідування в сучасних умовах. Проведено аналіз наукових підходів сучасного розуміння структурної побудови таких криміналістичних методик, окреслено перспективні напрямки подальших наукових досліджень цієї проблематики. Визначено та висвітлено роль і функціональне призначення виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень як структурного елементу криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, окреслено інноваційні підходи до формування ефективних методико-криміналістичних рекомендацій і практики їх реалізації. Виокремлено найпоширеніші джерелами інформації про вчинення корупційного правопорушення та найчастіше приводи для внесення відомостей до ЄРДР щодо таких кримінальних правопорушень. Запропоновано систематизацію ознак корупційних кримінальних правопорушень здійснювати за джерелами їх виявлення та приводами внесення відомостей до ЄРДР при відкритті кримінального провадження.

Зазначається, що доцільність виокремлення виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень та початку досудового розслідування як самостійного структурного елементу методики розслідування розглядуваних кримінальних правопорушень обумовлюється: особливостями джерел виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень й приводів для початку кримінального провадження; специфікою тактики слідчих (розшукових) дій, з проведення яких розпочинається досудове розслідування, що пов'язане із службовою діяльністю окремих категорій осіб; своєрідним алгоритмом дій уповноважених на те осіб щодо первинного збирання інформації про подію розглядуваного кримінального правопорушення та ін. Обґрунтовано необхідність дослідження нового наукового напрямку – проблем криміналістичного забезпечення діяльності з виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень.

Виокремлено три рівні проміжних (локальних) тактичних завдань щодо процесу виявлення та початку розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень: виявлення ознак корупційного кримінального правопорушення; встановлення факту корупційного кримінального правопорушення; встановлення факту вчинення того чи іншого різновиду корупційного кримінального правопорушення. Для вирішення означених завдань запропоновано проведення відповідних тактичних операцій. Обґрунтовується, що сьогодні проблеми формування та удосконалення комплексної криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень є пріоритетним завданням та перспективним напрямком досліджень у сучасній криміналістиці.

Ключові слова: корупційні кримінальні правопорушення, виявлення ознак кримінального правопорушення, структура криміналістичної методики, розслідування корупційних кримінальних правопорушень.

The article is devoted to the study of topical problems of identifying signs of corruption crimes and the beginning of pre-trial investigation as an independent structural element of the criminalistic methodic of investigation in modern conditions. The analysis of scientific approaches of the modern understanding of the structural construction of such criminalistic methodic is carried out, promising directions for further scientific research on this issue are outlined. The role and functional purpose of identifying signs of corruption criminal offenses as a structural element of the criminalistic methodic for investigating corruption criminal offenses are defined and highlighted, innovative approaches to the formation of effective methodological and criminalistic recommendations and the practice of their implementation are outlined. The most common sources of information about the commission of a corruption offense and frequent reasons for entering information into the ERDR regarding such criminal offenses are identified. It is proposed to systematize the signs of corruption criminal offenses according to the sources of their detection and the reasons for entering information into the ERDR when initiating criminal proceedings.

It is noted that the expediency of highlighting the signs of corruption criminal offenses and the start of a pre-trial investigation as an independent structural element of the criminalistic methodic for investigating corruption criminal offenses under consideration is determined by: features of the sources for identifying signs of corruption criminal offenses and reasons for starting criminal proceedings; the specifics of the tactics of investigative (detective) actions, from which pre-trial investigation begins, related to the official activities of certain categories of persons; a kind of algorithm for the actions of authorized persons for the initial collection of information about the occurrence of the criminal offense in question, etc. The necessity of researching a new scientific direction – the problems of criminalistic support of activities to identify signs of corruption criminal offenses – is substantiated.

Three levels of intermediate (local) tactical tasks have been identified in the process of identifying and initiating an investigation of this category of criminal offenses: identifying signs of a corrupt criminal offense; establishing the fact of a corruption criminal offense; establishing the fact of committing one or another type of corruption criminal offense. To solve these problems, it is proposed to conduct appropriate tactical operations. It is substantiated that the problems of formation and improvement of a complex criminalistic methodic for investigating corruption criminal offenses today are a priority task and a promising area of research in modern criminalistic science.

Key words: corruption criminal offenses, identification of signs of a criminal offense, the structure of the criminalistic methodic, investigation of corruption criminal offenses.

Постановки проблеми. В реаліях сьогодення серед кримінальних проявів, які на сьогодні особливо небезпечними в умовах воєнного стану, є корупційні кримінальні правопорушення, скоєння яких дискредитують діяльність органів державної влади й управління, підривають економіку та національну безпеку української держави [1; 10; 12]. Вбачається, що механізми вчинення корупційних кримінальних правопорушень нині є досить різноманітними, вони постійно трансформуються і залежать від сфери суспільних відносин, у якій вчиняється

такі корупційні правопорушення: фінансово-кредитній, банківській і бюджетній системах держави, паливно-енергетичному, агропромислового та оборонно-промислового комплексах та інших галузях [6, с. 158]. Водночас, в сучасних умовах характерним для цієї категорії кримінальних правопорушень є кваліфіковане приховування слідів та ознак цих кримінально каранних діянь (частка латентної злочинності у цій сфері складає 60–70 %), що досягається шляхом використання удосконалених новітніх технологій та механізмів, що у свою чергу значно ускладнює своє-

часне виявлення й розслідування таких кримінальних правопорушень.

Останнім часом способи та механізми вчинення корупційних кримінальних правопорушень зазнали суттєвих змін, які пов'язані із введенням воєнного стану та проведенням російськими окупантами військових дій на території України, а також із новими викликами та значними змінами в житті нашого суспільства. Така корупційна злочинна діяльність набуває високого рівня латентності, таємності, поширеності, зростає «професіоналізація» цієї злочинної діяльності, мають місце негативні наслідки в органах державного та військового управління, що негативно впливає на вирішення завдань забезпечення обороноздатності нашої держави та національної безпеки України. Водночас, викриття таких корупційних кримінальних правопорушень за допомогою «традиційних» форм і методів їх виявлення вкрай ускладнюється. Відтак, особливого значення набуває використання криміналістичних засобів виявлення ознак корупційного кримінального правопорушення та їх ефективного розслідування [24; 27; 32].

Практика показує, що однією з причин низького рівня ефективності розслідування корупційних кримінальних правопорушень є відсутність апробованої методики виявлення, розкриття та розслідування цієї категорії кримінальних проваджень, недостатня та неналежна організованість дій слідчого (детектива, прокурора) на початковому етапі розслідування, що пов'язано із діяльністю по виявленню ознак корупційного кримінального правопорушення та початку досудового розслідування після внесення первинної інформації про такі кримінальні правопорушення в ЄРДР. Це обумовлює необхідність розроблення ефективних криміналістичних рекомендацій щодо виявлення ознак корупційного кримінального правопорушення, встановлені їх ролі у підвищенні ефективності розкриття та розслідування цього різновиду злочинної діяльності, функціонального призначення у формуванні криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розроблення положень криміналістичної методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень здійснили відомі вчені-криміналісти: В. П. Бахін, В. Д. Берназ, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавель, О. Н. Колесниченко, В. О. Коновалова, В. Г. Лукашевич, М. В. Салтєвський, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько, Б. В. Щур та ін. Певна увага приділялася й дослідженню окремих криміналістичних проблем розслідування корупційних кримінальних правопорушень (Л. І. Аркуша [21], Г. К. Авдєєва [6], В. Г. Андросюк [1], В. А. Журавель [6; 27], В. П. Корж [10; 11], О. В. Пчеліна [18], О. В. Резнікова [6], В. В. Тіщенко [21], М. І. Хавронюк [12], В. М. Шевчук [24; 30; 31], Шепітько [27] та ін.). Визнаючи значимість здобутків названих науковців, слід зазначити, що значна частина питань криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, пов'язані із дослідженням проблем виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень як структурного елемента цієї криміналістичної методики, а також реалізації її положень у сучасній практиці, залишаються недостатньо висвітленими та вимагають наукового аналізу у контексті змін соціально-економічних умов, стану війни та оновлення кримінального процесуального законодавства в Україні.

Мета статті – проаналізувати та дослідити наукові підходи щодо виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень як структурного елемента криміналістичної методики розслідування таких корупційних кримінальних правопорушень, визначити традиційні та інноваційні підходи до їх сучасного розуміння, здійснити критичний аналіз дискусійних питань означеної проблематики, запропонувати сучасне бачення типової струк-

тури окремої криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, окреслити перспективні напрямки подальших наукових досліджень цієї проблематики, спрямованих на їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Ефективність розслідування корупційних кримінальних правопорушень значною мірою залежить від своєчасності початку кримінального провадження, повного й об'єктивного дослідження вихідної інформації про подію кримінального правопорушення. При цьому своєчасність початку кримінального провадження є суттєвою передумовою для успішності виявлення доказової інформації й встановлення усіх обставин кримінального правопорушення, адже саме на початку розслідування закладається фундамент для встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення, винуватості конкретної особи, виявляється і збирається значна кількість доказів [2, с. 26; 4, с. 250–259]. Тому етап збирання та перевірки первинної інформації є обов'язковим для правильності кваліфікації кримінального правопорушення, вибору напрямів розслідування, саме від нього залежить якість, оптимальність та ефективність кримінального провадження [17, с. 124].

Більше того, складність виявлення корупційних кримінальних правопорушень полягає в тому, що досить важко в діях службових осіб встановити ознаки кримінального правопорушення. Для підтвердження факту вчинення корупційного кримінального правопорушення потрібно вжити низку оперативних-розшукових заходів, спрямованих на встановлення корупційного кримінального правопорушення та порівняння ознак цивільно-правових деліктів і злочинного наміру, а також корупційного кримінального правопорушення та інших складів кримінальних правопорушень. Специфіка функціонування у різних сферах життєдіяльності, суспільних відносин визначає порядок здійснення та документального оформлення тієї чи іншої діяльності, з врахуванням чого правопорушники (відповідно до свого службового становища, можливостей доступу до певних ресурсів, власних професійних якостей) за певних умов та обставин обирають конкретний спосіб вчинення корупційного кримінального правопорушення.

Сучасна слідча та судова практика показує, що саме ефективність проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі кримінального провадження зумовлюють успіх усього процесу досудового розслідування та у подальшому судового розгляду матеріалів цих кримінальних проваджень. Вбачається, що допущення слідчим (прокурором) певних помилок саме на початку кримінального провадження може призвести до втрати важливої доказової інформації, а в деяких випадках зумовлює необхідність повторного проведення слідчих (розшукових) дій та виникнення конфліктних ситуацій у розслідуванні таких корупційних кримінальних правопорушень. Відтак, виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень та особливості початку кримінального провадження є важливим напрямком удосконалення криміналістичної методики розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Слід зауважити, що у криміналістиці ще немає однозначного розуміння щодо визначення усталеної та загальноновизнаної структури криміналістичної методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень [17; 19; 25; 28]. Залишається дискусійним питання виокремлення особливостей виявлення ознак кримінальних правопорушень та початку кримінального провадження як окремого етапу кримінального провадження і відповідно самостійного структурного елемента криміналістичної методики. У цьому контексті варто погодитись з В. В. Тіщенко, що єдиної усталеної структури методики розслідування злочинів не може бути, оскільки з інформаційної точки зору методика є певною сукупністю знань,

а з позиції використання являє собою певний алгоритм дій; крім того, на структуру методики впливає її функціональна спрямованість [20, с. 270].

Аналіз спеціальної літератури [17; 19; 25] та сучасної практики, на нашу думку, дають можливість запропонувати таку структуру окремої криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень: 1) криміналістична характеристика кримінального правопорушення; 2) обставини, що підлягають з'ясуванню; 3) особливості виявлення ознак кримінального правопорушення та початку кримінального провадження; 4) типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування і програма дій слідчого щодо їх вирішення; 5) типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування і програма дій слідчого щодо їх вирішення; 6) організація та планування розслідування; 7) взаємодія слідчого із іншими суб'єктами кримінального провадження; 8) особливості тактики провадження окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та забезпечувальних заходів; 9) засоби криміналістичної профілактики при розслідуванні таких кримінальних правопорушень.

З огляду на викладене, вбачається, що виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень і особливості відкриття кримінального провадження слід вважати окремим самостійним елементом структури методики розслідування таких кримінальних правопорушень, що зумовлено специфікою процесуальних дій, з проведення яких розпочинається досудове розслідування, колом суб'єктів, які беруть участь у провадженні цих дій, характером першочергових тактичних завдань, що підлягають вирішенню, необхідністю у визначенні головних напрямів діяльності слідчого, детектива, прокурора.

У зв'язку із цим, слушно зауважує В. А. Журавель, що відкриття кримінального провадження є самостійним етапом досудового розслідування, доцільність його виокремлення зумовлена специфікою процесуальних дій, із провадження яких розпочинається досудове розслідування, колом суб'єктів, які беруть участь у здійсненні цих дій (слідчий, прокурор, заявник та ін.), характером вихідних завдань, що підлягають розв'язанню, потребою у визначенні головних напрямів діяльності слідчого [5, с. 142]. Погоджуючись з такою думкою, К. О. Спасенко до вказаних чинників, що зумовлюють відокремлення особливостей початку кримінального провадження як окремого елементу методики, додає особливості нормативного регулювання так званого «відомчого» розслідування [14, с. 130]. Слід зауважити, що і О. Н. Колесніченко також ще у свій час, досліджуючи цю проблематику вказував що, питання щодо достатності даних для початку провадження і про їх перевірку дійсно стосуються науки кримінального процесу. Однак вихідні дані, за якими розпочато кримінальне провадження, служать об'єктом специфічної криміналістичної оцінки, що дає змогу взяти до уваги будь-яку з типових версій, притаманних саме для цієї сукупності ознак кримінальних правопорушень, за якими розпочато розслідування. У цьому разі розгляд питання про початок кримінального провадження виступає частиною методики розслідування [9, с. 21].

Проаналізувавши наведені погляди, вважаємо, що є доцільним виокремлення виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень та початку досудового розслідування як самостійного структурного елементу методики розслідування розглядуваних кримінальних правопорушень. Вбачається, що цей підхід обумовлюється таким: 1) особливостями джерел виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень й приводів для початку кримінального провадження; 2) специфікою тактики слідчих (розшукових) дій, з проведення яких розпочинається досудове розслідування, що пов'язане із службовою діяльністю окремих категорій осіб; 3) своєрідним алгоритмом дій уповноважених на те осіб щодо первин-

ного збирання інформації про подію розглядуваного кримінального правопорушення; 4) необхідністю вирішення завдань на початку кримінального провадження, які ставляться перед слідчим (прокурором), і визначенням напрямів розслідування та ін.

Варто зауважити, що чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає необхідність прийняття й подальшої реєстрації в ЄРДР будь-якої інформації про вчинене кримінальне правопорушення з урахуванням таких особливостей: а) інформація повинна стосуватися саме кримінального, а не адміністративного, дисциплінарного чи іншого правопорушення; б) до початку досудового розслідування чинне кримінальне процесуальне законодавство не передбачає проведення перевірки інформації про кримінальне правопорушення. З огляду на це, вбачається, що початок розслідування включає в себе такі напрями діяльності: 1) встановлення ознак кримінального правопорушення або їх відсутності; 2) відкриття кримінального провадження; 3) проведення процесуальних та непроцесуальних дій (заходів) щодо первинного збирання інформації про подію кримінального правопорушення.

Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення необхідних відомостей до ЄРДР, що можуть свідчити про факт вчинення корупційного кримінального правопорушення. При цьому, завдання слідчого на початку розслідування визначаються залежно від різних чинників, зокрема, того, затримано особу, що підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, чи ні, встановлення цих обставин суттєво впливає і на вибір організаційно-тактичних засобів їх вирішення. Тому слушно зазначається, що діяльність щодо початку провадження досудового розслідування є самостійним провадженням у системі досудового провадження, яке розпочинається з моменту отримання інформації про кримінальне правопорушення і триває до внесення відомостей до ЄРДР, у зв'язку із чим цілком правомірним і необхідним є виокремлення особливостей його порядку [3, с. 184].

Внесення відомостей до ЄРДР передбачає спочатку встановлення ознак корупційного кримінального правопорушення, у зв'язку із чим, необхідно дослідження питання відмежування понять «виявлення» та «встановлення» таких кримінальних правопорушень, а також визначення джерел інформації, з яких слідчий (прокурор) одержують інформацію про вчинене кримінальне правопорушення та яка є приводом для внесення відомостей до ЄРДР [7, с. 49].

У криміналістичній літературі під встановленням ознак кримінальних правопорушень розуміють діяльність правоохоронних органів, спрямовану на отримання інформації від фізичних чи юридичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення. Цей процес відрізняється від виявлення тим, що передбачає активну та цілеспрямовану діяльність щодо встановлення інформації про факти вчинення кримінальних правопорушень. Як зазначається у літературі [22, с. 991–999], ознаки кримінального правопорушення можуть бути виявлені трьома шляхами. По-перше, їх виявляють шляхом проведення оперативно-розшукових заходів, які передують початку кримінального провадження. По-друге, вони можуть бути виявлені громадянами, а також представниками різних організацій та установ під час проведення перевірочних і контрольних заходів та ін. По-третє, вони виявляються безпосередньо слідчим, прокурором і судом. Більше того, у криміналістичній доктрині ставиться питання про створення наукових передумов формування криміналістичного вчення про виявлення ознак злочинів (кримінальних правопорушень). З огляду на викладене, слушними є пропозиції науковців щодо необхідності розроблення проблем криміналістичного забезпечення діяльності з виявлення ознак кримінальних правопорушень.

Перспективним напрямом наукових досліджень ознаменої проблематики вбачається розроблення питань *криміналістичного забезпечення діяльності з виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень*, під яким слід розуміти систему криміналістичних знань та заснованих на них навичок і вмій посадових осіб використовувати наукові способи й засоби з метою встановлення можливих фактів вчинення таких кримінальних правопорушень. Складовими елементами цього напрямку можуть бути: техніко-криміналістичне забезпечення такої діяльності; оперативно-тактичне забезпечення; розроблення алгоритмів дій суб'єктів виявлення ознак таких кримінальних правопорушень з урахуванням різних ситуацій; побудова та реалізація тактичних (оперативно-тактичних) операцій на цьому етапі роботи; взаємодія оперативних підрозділів та слідчих при виявленні ознак та початку розслідування цих правопорушень; систематизація ознак таких кримінальних правопорушень та алгоритми дій суб'єктів діяльності залежно від джерел їх виявлення тощо.

Варто зауважити, що успішне встановлення ознак корупційних кримінальних правопорушень передусім потребує визначення поняття криміналістичних ознак кримінальних правопорушень, а також виокремлення критеріїв їх систематизації. Так, у спеціальній літературі під криміналістичною ознакою кримінальних правопорушень розуміють факт, який виступає результатом злочинного діяння, що з більшою або меншою мірою вірогідності вказує на подію кримінального правопорушення, його обставини [16, с. 28–29]. Щодо систематизації ознак кримінальних правопорушень при розслідуванні окремих їх різновидів, то найбільш поширеними критеріями є: загальні і окремі ознаки; стадії розвитку кримінального правопорушення; спосіб існування в навколишній дійсності; місце можливого виявлення ознак [15, с. 116].

Водночас, на наш погляд, систематизацію ознак корупційних кримінальних правопорушень доцільно здійснювати за джерелами їх виявлення та приводами внесення відомостей до ЄРДР для початку кримінального провадження. При цьому, виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень необхідно розглядати як специфічний процес діяльності уповноважених на то суб'єктів (слідчих, детективів, прокурорів, оперативних працівників) під час якого приховані (латентні) факти таких кримінальних правопорушень встановлюються, стають відомими органам правопорядку, і з цього моменту виникає законний обов'язок розглянути матеріали про наявність ознак такого кримінального правопорушення, розкрити та розслідувати його.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень розслідування корупційних кримінальних правопорушень свідчать про те, що найчастіше приводами для внесення відомостей до ЄРДР таких кримінальних правопорушень можуть бути: 1) заяви та повідомлення потерпілих осіб, скарги громадян, звернення юридичних осіб; 2) повідомлення інформаторів; 3) виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень у результаті проведення оперативно-розшукових заходів, які передують початку кримінального провадження; 4) повідомлення посадових осіб, представників різних організацій під час проведення планових контрольно-ревізійних заходів; 5) інформація з матеріалів правоохоронних органів (СБУ, прокуратури, НАБУ, НАЗК); 6) матеріали справ про адміністративні правопорушення; 7) публікації в мас-медіа, мережі Інтернет, матеріали журналістських розслідувань; 8) виявлення ознак кримінального правопорушення під час розслідування інших кримінальних правопорушень.

Найпоширенішими джерелами інформації про вчинення корупційного правопорушення є документи. Серед них, найчастіше всього, це: 1) документи – сліди, які підтверджують незаконність виконаної дії чи бездіяльності; 2) документи з ознаками матеріальної підробки (під-

чистки, дописки, витравлення); 3) документи – сліди, що підтверджують неправомірність оформлення і проходження документів; 4) документи, які підтверджують право власності на дім, квартиру, транспортні засоби, земельні ділянки, грошові вклади злочинця; 5) записи, що свідчать про суми корупційних відкатів, незаконних збагачень; 6) листи та інші документи, які свідчать про коло учасників корупційного правопорушення і роль кожного з них; 7) накази, розпорядження про нарахування грошових коштів, премій тощо; 8) матеріали відомчих перевірок, висновки, довідки державних органів контролю щодо порушень посадовою особою фінансової дисципліни, інших неправомірних дій або бездіяльності; 9) неправомірні рішення сесії органу місцевого самоврядування, розпорядження голови відповідного виконкому, що не відповідають законам; 10) скарги або звернення громадян про зловживання владою посадовими особами державних органів, інші джерела [11, с. 287].

Складність виявлення корупційних кримінальних правопорушень полягає в тому, що в діях службових осіб достатньо важко встановити ознаки такого кримінального правопорушення. Однак, як свідчить сучасна практика, виявлення, викриття та розслідування корупційних кримінальних правопорушень за допомогою «традиційних» форм і методів їх виявлення вкрай ускладнюється. Відтак, особливого значення набуває використання низки методів аналізу ознак правопорушень, яку використовують аудиторські, ревізійні та експертні служби, а також правоохоронні органи у процесі документування таких корупційних кримінальних правопорушень. В основу такого підходу покладено методи перевірки документального оформлення різних видів трудових, технологічних і фінансово-господарських процесів, що здійснюються в тій чи іншій сфері діяльності підприємства чи установи. Такі методи можуть бути умовно поділені на три групи: а) методи виявлення суперечностей у змісті одного документа (арифметична, нормативна, логічна та формальна перевірка); б) методи виявлення суперечностей між змістом кількох пов'язаних документів або різних примірників одного і того самого документа (зустрічна перевірка і взаємний контроль); в) методи виявлення суперечностей між змістом документа та фактичним становищем на об'єкті контролю (методи відновлення схеми руху грошових коштів; порівняльний аналіз документів; аналіз фактичних обсягів та вартості виконаних робіт тощо) [8, с. 51].

Отже, необхідно виокремити два напрями виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень: а) перший щодо виявлення службових осіб, що вчинили такі кримінальні правопорушення за результатами їх злочинної діяльності, який реалізовується шляхом проведення ОРЗ та НСРЗ; б) другий щодо оперативно-розшукової перевірки ознак корупційних кримінальних правопорушень на виявленому об'єкті за окремими показниками (економічних, статистичних, бухгалтерських та ін.), тобто шляхом застосування методів кримінального аналізу.

Як вже зазначалось, напрямом діяльності та структурним етапом початку кримінального провадження є також проведення процесуальних та непроцесуальних дій (заходів) щодо первинного збирання інформації про подію корупційного кримінального правопорушення. Така діяльність може розглядатися як певний алгоритм дій по збиранню первинної інформації про подію такого корупційного кримінального правопорушення, а також як проведення тактичних операцій [18, с. 231–234], спрямованих на вирішення такого завдання, як виявлення ознак кримінального правопорушення та первинний збір інформації про подію таких кримінальних правопорушень.

На наш погляд, можна виокремити три рівні проміжних (локальних) тактичних завдань щодо процесу виявлення та початку розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень: а) виявлення ознак корупційного

кримінального правопорушення; б) встановлення факту корупційного кримінального правопорушення; в) встановлення факту вчинення того чи іншого різновиду корупційного кримінального правопорушення. Для їх вирішення доцільним є проведення тактичних операцій: «Виявлення ознак корупційного кримінального правопорушення»; «Встановлення факту корупційного кримінального правопорушення»; «Встановлення факту вчинення того чи іншого різновиду корупційного кримінального правопорушення». З огляду на викладене, слід підсумувати, що на початковому етапі розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень є доцільним планування та реалізація тактичної операції «Виявлення ознак корупційного кримінального правопорушення». Отже, дослідження такої оперативної тактичної операції, як різновиду тактичних операцій, є перспективним напрямом досліджень у криміналістичній доктрині.

Певного наукового та практичного інтересу набувають дослідження можливостей та напрямів підвищення ефективності початку кримінального провадження при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. Серед них, на нашу думку, найбільш важливими слід виокремити такі: необхідність передбачення проведення перевірки заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення; систематизація ознак цього кримінального правопорушення; розроблення та застосування тактичної операції «Виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень»; недопущення помилок на початку кримінального провадження, що призводить до втрати доказів; розроблення та впровадження алгоритмів дій на етапі виявлення ознак та початку кримінального провадження; ефективне проведення слідчих

(розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; застосування тактико-криміналістичних комплексів (тактичних комбінацій та операцій) та ін. Вбачається, що саме у цих напрямках необхідно проводити наукові дослідження, спрямовані на підвищення якості початку досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень.

Висновок. Таким чином, можна дійти до висновку, що структура окремої криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень у такому випадку виступає як інформаційно-пізнавальна модель, яка складається із певних блоків (модулів), що мають своє змістовне наповнення та більш детально внутрішню побудову, елементи якої взаємопов'язані між собою. Серед таких структурних елементів криміналістичної методики особливе значення набуває виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень і особливості відкриття кримінального провадження. Вбачається, що вони можуть вважатися окремим самостійним елементом структури методики розслідування таких кримінальних правопорушень, що зумовлено специфікою процесуальних дій, з проведення яких розпочинається досудове розслідування, колом суб'єктів, які беруть участь у провадженні цих дій (слідчий, прокурор, заявник та ін.), характером першочергових завдань, що підлягають розв'язанню, необхідністю у визначенні головних напрямів діяльності слідчого, детектива, прокурора. Усе це свідчить про важливість та своєчасність наукового обґрунтування й розроблення криміналістичних рекомендацій виявлення, розкриття та розслідування корупційних кримінальних правопорушень і забезпечення подальшого їх впровадження у практику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антикорупційний менеджмент : підручник / Андросюк В. Г., Басс В. О., Білик В. М. та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2021. 768 с.
2. Вакулік О. А. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні : навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 184 с.
3. Вапнярчук В. В. Сутність початку досудового розслідування за новим КПК України. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2013. № 26. С. 177–186. С. 184.
4. Журавель В. А. Початок досудового розслідування: деякі процесуальні та організаційно-тактичні проблеми. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 1. С. 250–259.
5. Журавель В. А. Проблеми періодизації досудового розслідування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2. С. 136–144. С. 142.
6. Журавель В. А., Резнікова О. В. Криміналістичне розуміння злочинів корупційної спрямованості. *Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції* : монографія / кол. авт. В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, Г. К. Авдеева та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька, В. А. Журавля. Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2017. С. 157–171.
7. Капустіна М. В. Початок досудового розслідування: проблеми впровадження. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 5 (4). С. 45–49.
8. Камлик М. І. Особливості обліку та використання обліково-бухгалтерських документів при виявленні та розслідуванні корисливих злочинів у галузях економіки. *Судова бухгалтерія: настільна книга для працівників кримінальної міліції та слідчих*. Київ : Синтез, 1995. 256 с.
9. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика : учеб. пособие. Х. : Юрид. ин-т, 1985. 93 с.
10. Корж В. П. Деякі проблеми розслідування корупційних злочинів. *Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 3 груд. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Х. : ХНУВС, 2021. С. 30–32.
11. Корж В. П. Проблеми криміналістичного та процесуального забезпечення розслідування корупційних злочинів. С. 279–295. <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/102/2588/5542-1?inline=1>
12. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М. І. Хавронюка. К. : Москаленко О. М., 2019. 464 с.
13. Кустова Т. Сутність та ознаки корупційних злочинів в публічній службі в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 4. С. 98–105.
14. Спасенко К. О. Особливості відкриття кримінального провадження щодо порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : збірник наукових праць. Вип. 14. Х. : Право, 2014. С. 130.
15. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Х. : Консум, 1999. 280 с.
16. Матусовский Г. А., Дудников А. Л. Криминалистическая систематизация признаков хищений. *Расследование хищений государственного и общественного имущества (проблемы тактики и методики)* / В. Е. Коновалова, А. Н. Колесниченко, Г. А. Матусовский и др. Х. : Вища школа, 1987. 165 с. С. 28–29.
17. Пчеліна О. В. Структура методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. № 10-2. 2014. С. 122–125.
18. Пчеліна О. В. Тактичні операції при розслідуванні злочинів корупційної спрямованості. *Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 листоп. 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 231–234.
19. Степанюк Р. П. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 236–245.

20. Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления. Криминалистический анализ : монография. Одесса : Юрид. лит., 2002. 360 с.
21. Тищенко В. В., Аркуша Л. І., Плахотіна В. М. Основи методики розслідування організованої злочинної діяльності і проявів корупції. Одеса, 2008. 266 с. URL: <https://studfile.net/preview/5170614/>
22. Шевчук В. М. Криміналістика: традиції, новації, перспективи : добірка наукових праць. Харків : Право, 2020. 1280 с.
23. Шевчук В. М. Концептуальні основи формування окремих криміналістичних методик (проблеми визначення поняття та ознак). Актуальні проблеми держави і права : збірника наукових праць. № 86. 2020. С. 246–258.
24. Шевчук В. М. Проблеми формування та реалізації криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень корупційної спрямованості. *Запобігання корупції у приватному секторі* : матеріали наук.-практ. «круглого столу» (Харків, 1 липня 2020 р.). Харків : Право, 2020. С. 155–159.
25. Шевчук В. М. Структура окремої криміналістичної методики: сучасні наукові підходи та перспективи досліджень. *Вчені записки Таверійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: *Юридичні науки*. Том 31 (70) № 4. 2020. С. 5–20.
26. Шепітько В. Ю. Проблеми типізації окремих криміналістичних методик. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* : зб. наук. пр. 2017. Т. XIX. С. 445–451. С. 447.
27. Шепітько В. Ю., Журавель В. А. Розслідування злочинів корупційної спрямованості : наук.-практ. посібник. Х. : Харків юридичний, 2013. 220 с.
28. Щур Б. В. Функції окремих криміналістичних методик. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Серія «Правознавство». 2011. Вип. 578. С. 89–92.
29. Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Prospective directions of research of innovations of separate criminalistic methodics. *Scientific practice: modern and classical research methods: scientific papers «ΛΟΓΟΣ»* (Vol. 1), February 26, 2021. Boston-Vinnitsia : European Scientific Platform, 2021. Pp. 81–85.
30. Shevchuk V. The role of criminalistic prevention in the formation of methodics of investigation of criminal offenses of corruption. *Промудрість злочинності і корупції: міжнародні стандарти та досвід України* : збірник тез міжн. наук.-практ. Конф. (м. Харків, 22 вересня 2021 р.) V Харківський міжн. юрид. форум. Харків : Юрайт, 2021. С. 307–312.
31. Shevchuk V. The importance of criminalistic prevention in the for development of methodics of investigation of corruption crimes in conditions of maritime. *Modern directions of scientific research development* : The 12th International scientific and practical conference (May 18–20, 2022), BoScience Publisher, Chicago, USA, 2022. P. 842–848.
32. Shepitko V. Y., Shepitko M. V. The role of forensic science and forensic examination in international cooperation in the investigation of crimes. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. Vol. 28, Iss. 1. P. 179–186.